

использование которого способствует формированию личности будущего педагога.

Ключевые слова: будущий педагог, ВУЗ, музыкальное искусство, влияние, формирования и становления личности.

Zhernovnykova O. A., Wang Jingyi

FORMATION AND DEVELOPMENT OF PERSONALITY
OF THE FUTURE PEDAGOGUE BY MUSICAL ARTICLES

The article deals with theoretical analysis of the problem of the educational effect of musical art on the formation of the personality of the future teacher. The author notes that the development of the future teacher, the formation of him as a personality – a cardinal for high school problem. Musical art has inexhaustible potential of influence on the inner world of the personality of the future teacher, it is a kind of communication, contributes to the self-knowledge and self-expression of the individual, the formation of his outlook, as repeatedly emphasized by writers, composers, educators, psychologists, art historians, scientists of various fields. Huge historical experience and the results of scientific research on the influence of musical art on the formation, development and formation of the personality of the future teacher still do not find sufficient use in modern high school and, accordingly, «the possibilities of artistic development of new generations for a long time may remain at the level of» physiological minimum». Historical development of society has shown that the new is in the deepest past, which stands at the origins of modern civilization, and therefore the appeal to the experience of ancient Greece and Rome, which created unsurpassed samples of universal culture and gave impetus to the further development of philosophy, remains relevant nowadays. Musical art has a huge educational potential, the use of which contributes to the formation of the personality of the future teacher.

Key words: future teacher, musical art, influence, formation of personality, formation.

УДК 378.091.12:005.962.131

Кузьменко Ю. В.*

ПІДГОТОВКА НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ В УКРАЇНІ (1950-1980 РР.)

У статті проаналізовано архівні матеріали, що стосуються підготовки науково-педагогічних кадрів через аспірантуру в українських вищих навчальних закладах у 1950-1980 рр. Установлено, що основною формою нарощення наукового потенціалу в досліджуваний період в Україні була аспірантура, оскільки з 1956 по 1988 р. було заборонено підготовку висококваліфікованого наукового персоналу через докторантуру на території всіх радянських республік. Висвітлено низку нормативно-правових документів, у яких окреслено вимоги до навчального процесу аспірантів. Наведено статистичні дані щодо кількості осіб, які навчалися в аспірантурі у 80-х рр. в інститутах Міністерства освіти УРСР.

Ключові слова: аспірантура, наукові кадри, педінститути, кандидати наук, доктори наук.

Сьогодні в контексті інтеграції освітнього простору України в світовий ринок освітніх послуг особливої актуальності набувають питання нарощення наукової еліти. У світлі реформування системи неперервної освіти важливо провести історико-педагогічні дослідження з метою подальшої імплементації позитивного досвіду минулого в сучасний процес модернізації освітньої системи розвитку кадрового наукового потенціалу нашої країни.

Питання підготовки наукових кадрів в Україні, що має історичний ракурс дослідження, розглядалися широким колом вітчизняних науковців. Так, Е. Астахова досліджувала кадровий корпус вищої школи України, І. Козубцов з'ясував тенденції дисертаційних досліджень з розвитку компетентності вченого, О. Котова схарактеризувала розвиток системи підготовки й атестації наукових і науково-

*© Кузьменко Ю. В.

педагогічних кадрів в Україні (1992-1998 рр.), О. Поживілова розглядала розвиток систем підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації в європейському регіоні та Україні (1990-2005 рр.), Т. Сидорчук висвітлювала підготовку наукових і науково-педагогічних кадрів через аспірантуру в Україні (1920-і-1970-і роки), О. Тверитникова розкривала шляхи вдосконалення системи підготовки й атестації наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації для електротехнічної галузі України (1965-1980 рр.), О. Ткаченко оцінювала діяльність викладача ВНЗ України як складову підвищення якості вищої освіти (1950-1991 рр.), Г. Чорнойван окреслила підготовку наукових і науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації Росії та України (1991-2009 рр.).

Мета статті полягає у висвітленні підготовки науково-педагогічних кадрів на теренах України у 1950-1980 рр. ХХ століття.

Аналіз історико-педагогічної літератури, архівних та інтернет-джерел дає підстави стверджувати, що питання забезпечення науково-педагогічними кадрами ВНЗ у СРСР перебувало на постійному контролі керівництва країни. Пов'язано це було насамперед із тим, що викладацький корпус у 50-х рр. було укомплектовано головним чином педагогами, які не мали наукових ступенів і вчених звань. Відповідно було створено нормативно-правове забезпечення процесу навчання в аспірантурі та докторантурі.

У Директивах по п'ятому п'ятирічному плану розвитку СРСР на 1951-1955 рр. зазначено: «Розширити за п'ятиліття підготовку наукових та науково-педагогічних кадрів через аспірантуру вищих навчальних закладів і науково-дослідних інститутів приблизно в 2 рази порівняно з попередньою п'ятирічкою» [5, с. 45]. У 50-х рр. було розширено прийом до аспірантури; надано дозвіл для наукових відряджень, отримання творчих відпусток, організації стажувань і річної аспірантури; за клопотаннями вишів направлялися на роботу доктори і кандидати наук, випускники аспірантури провідних вищих навчальних закладів. 1950 р. було введено нове Положення про аспірантуру при вищих навчальних закладах і науково-дослідних установах. Зокрема було передбачено, що підготовка аспіранта здійснювалася за індивідуальним планом, затвердженим Радою та директором інституту, і закінчувалася захистом кандидатської дисертації [6, с. 2-6]. Упродовж трьох років зміст підготовки аспіранта охоплював такі види робіт: теоретичні заняття з курсу політичної економії, іноземної мови та дисциплін за спеціальністю; участь у роботі кафедри та відвідування навчальних занять досвідчених членів кафедри; самостійна науково-дослідна та педагогічна робота за спеціальністю; проходження науково-виробничої практики; підготовка та захист дисертаційного дослідження. Також відповідно до Інструкції про порядок присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань [2] кожен аспірант чи здобувач мав скласти чотири кандидатські іспити з діалектичного та історичного матеріалізму (марксистсько-ленінської філософії); з дисципліни, яка є основною для спеціальності здобувача наукового ступеня; зі спеціальної дисципліни відповідно до обраної теми дисертації та з іноземної мови.

1955 року підготовкою наукових і науково-педагогічних кадрів через аспірантуру в Україні займалися 85 вишів і 101 науково-дослідна установа, Інститут удосконалення лікарів та Інститут підвищення кваліфікації викладачів суспільних наук [10]. Щодо докторантури, то вона 1956 р. [7, с. 30] була скасована на території всіх радянських республік. Жодна освітня чи наукова установа в Україні не мала права відкриття докторантури. Така форма підготовки наукових кадрів здійснювалася лише провідними російськими вишами. Приймали до неї тільки тих педагогів вишів, що мали відповідне цільове направлення, завірене керівництвом країни в Москві. Тому цілком закономірно, що у відсотковому співвідношенні нарощення якісного складу викладацького корпусу українських вишів у своїй більшості відбувалося за рахунок кандидатів наук і доцентів. У цілому, як свідчать статистичні данні 1958 р., у педінститутах кількість викладачів із науковими ступенями і званнями зросла в цей період до 28,9 % [4, с. 625].

У 60-х рр. відбулися зміни у процесі підготовки кандидатів наук в аспірантурі.

Відповідно до прийнятого 1962 року Положення про аспірантуру при вищих навчальних і навчально-дослідних установах (доповнення і незначні зміни до нього було внесено і 1968 року) зміст підготовки визначався індивідуальним планом, що складався з двох розділів – підготовки до педагогічної роботи та написання дисертації [8]. Новим було те, що аспірант мусив самостійно проводити навчальні заняття (не менше 2 пробних лекцій); об'єм педагогічної роботи за фахом, починаючи з другого року навчання, мав становити не більше 6 годин на тиждень; уведено педагогічну практику аспірантів, що охоплювала практику в середній школі на I курсі, асистентську практику у ВНЗ на II курсі та доцентську практику у ВНЗ на III курсі.

Як відзначає О. Тверитникова, «В 1960-ті рр. інститут аспірантури України, як основна форма підготовки наукових і науково-педагогічних кадрів, практично сформувався. Були конкретизовані форми та методи навчання, відпрацьовані вимоги до атестації наукових та науково-педагогічних кадрів» [11, с. 15]. У цей період ситуація щодо нарощення якісних і кількісних показників щодо забезпечення інститутів науковими кадрами поступово стала покращуватися в основному за рахунок кандидатів наук. Разом із тим «аналіз низки архівних документів, а саме зведених звітів педагогічних інститутів за період 1961-1969 рр., дає підстави стверджувати, що доцентів і професорів в педінститутах було менше ніж 30 %» [3, с. 255].

Наступна хвиля змін у підготовці аспірантів відбулася 1987 року й була пов'язана зі створенням єдиної системи безперервної освіти в Радянському Союзі. Навчання в аспірантурі розглядалося як невід'ємна частина безперервної освіти фахівців, про що наголошувалося у Постанові ЦК КПРС і Ради міністрів СРСР «Про заходи щодо поліпшення підготовки і використання науково-педагогічних і наукових кадрів» [9, с. 75].

Щодо критеріїв написання дисертаційних робіт, то в період з 1950 по 1989 рр. вони були різними та регулювалися відповідними положеннями й інструкціями про присудження вчених ступенів. Так, кандидатська дисертація мала: містити нові наукові та практичні висновки і рекомендації (1960, 1966); рішення частини або окремих питань великої наукової або науково-технічної проблеми, нові ідеї, нові наукові або науково-технічні результати (1972); нове рішення актуальної наукової задачі (1975); виклад науково обґрунтованих технічних, економічних або технологічних рішень, впровадження яких вносить значний внесок у прискорення науково-технічного прогресу (1989); повинна бути науково-дослідною роботою (1972, 1975); науковою працею (1989); повинна бути виконана під керівництвом вченого (1972); під керівництвом доктора наук (1975)» [1, с. 48].

Щодо статистики слід підкреслити той факт, що на початку 80-х рр. спостерігалися найбільші показники чисельності аспірантів в УРСР. Щодо їх розподілу за галузями наук, то найвищі показники були в педагогічній та філологічній галузі. У таблиці 1 наведено кількісні показники розподілу аспірантів та осіб, які захистили дисертації за різними галузями наук у 1981 р. в Українській республіці [13, арк. 15].

Аналіз зведених статистичних звітів Міністерства освіти УРСР за 1986 р. засвідчив, що найбільша частина аспірантів та осіб, які захистили дисертаційні роботи в українських ВНЗ, була в філологічній (25 осіб) та педагогічній (18 осіб) галузі наук, у інших ці показники були значно меншими. Зокрема фактичний випуск аспірантів в філософській галузі наук становив 7 осіб, історичній – 5, економічній – 2, психологічній – 2 [15, арк. 7(2а)].

На початку 80-х рр. у 9 українських інститутах Міністерства освіти було відкрито аспірантури. Зокрема 1982 р. загальна кількість аспірантів становила 466 осіб: Ворошиловградському педінституті – 28, Запорізькому – 14, Черкаському – 6, Одеському – 19, Харківському – 31, Київському педінституті ім. Горького – 146, Київському педінституті іноземних мов – 84, Науково-дослідному інституті психології – 33, Науково-дослідному інституті педагогіки – 75 [13, арк. 15]. 1984 року 7 вишів (педагогічних) здійснювали підготовку аспірантів, було прийнято в аспірантуру 52 особи з відривом від виробництва та 45 – без відриву від виробництва.

Таблиця 1

Фактичний випуск аспірантів та осіб, які захистили дисертації за галузями наук (1981 р.)

Код та назва галузі	Фактичний випуск 1981 р.					
	з відривом від виробництва			без відриву від виробництва		
	всього	з них		всього	з них	
		із захистом дисертації	із представленням дисертації до захисту		із захистом дисертації	із представленням дисертації до захисту
01 фізико-математичних	4	-	3	5	-	2
02 хімічних	1	-	-	1	-	-
03 біологічних	2	-	2	3	-	2
04 геолого-мінералогічних	-	-	-	-	-	-
05 технічних	-	-	-	-	-	-
06 сільськогосподарських	-	-	-	-	-	-
07 історичних	3	-	2	1	-	-
08 економічних	1	-	1	-	-	-
09 філософських	3	1	2	4	-	-
10 філологічних	11	3	3	7	-	2
11 географічних	2	-	2	2	-	-
12 юридичних	-	-	-	-	-	-
13 педагогічних	9	2	5	3	-	3
14 медичних	1	-	1	-	-	-
15 фармацевтичних	-	-	-	-	-	-
16 ветеринарних	-	-	-	-	-	-
17 мистецтвознавчих	-	-	-	-	-	-
18 архітектури	-	-	-	-	-	-
19 психологічних	1	1	-	-	-	-
Разом	38	7	21	26	-	9

Фактичний випуск становив: із відривом від виробництва – 57 осіб (із захистом дисертацій – 9, із представленням дисертації до захисту – 36) та без відриву від виробництва – 27 осіб (із захистом дисертацій – 3, із представленням дисертації до захисту – 6). Загальна кількість аспірантів на перше січня 1985 р. складала 317 осіб [14, арк. 6]. Статистичні дані по аспірантурі 1986 р. засвідчують, що було прийнято 85 осіб з відривом від виробництва та 29 – без відриву від виробництва; фактичний випуск становив: з відривом від виробництва – 59 осіб (із захистом дисертацій – 2, із представленням дисертації до захисту – 37) та без відриву від виробництва – 12 осіб (із представленням дисертації до захисту – 4) [15, арк. 7 (2а)]. 1987 року 6 українських педагогічних інститутів Міністерства освіти готували аспірантів (на перше січня 1987 р. навчалось 357 осіб) [15, арк. 7 (2а)].

Отже, здійснювана цілеспрямована освітня політика в контексті підготовки фахівців вищої кваліфікації, постійний контроль і моніторинг якісних та кількісних показників професорсько-викладацького складу ВНЗ, безкоштовна освіта дозволили значно наростити темпи формування наукового потенціалу в досліджуваний період. Разом із тим варто підкреслити, що специфіка цього процесу виявлялася в нарощенні

висококваліфікованих науково-педагогічних працівників переважно за рахунок кандидатів наук. На підтвердження наведемо статистичні показники: наприклад, за період з 1961 р. по 1989 р. зросла чисельність докторів наук з 16 до 202 осіб, а кандидатів наук – з 788 до 3722 осіб [12, арк. 2; 16, арк. 10].

Підводячи підсумки зауважимо, що в період 1950-1980 рр. на теренах України основним інститутом підготовки науково-педагогічних кадрів була аспірантура. Тому нарощення наукового потенціалу відбувалося в основному через аспірантуру, оскільки підготовка наукових кадрів через докторантуру в освітніх і наукових установах УРСР була заборонена.

Політичні процеси в країні в досліджуваній період, керівна й визначальна роль комуністичної партії в усіх галузях народного господарства впливали на процес розвитку системи підготовки наукових кадрів в УРСР. У післявоєнний період і до кінця 60-х рр. освітня політика держави була націлена на формування кадрів вищої кваліфікації. У 70-80-ті рр. ЦК КПРС і Радою Міністрів СРСР було зроблено кроки, націлені на гальмування зростання наукового потенціалу в українській республіці. Це виявлялося у зменшенні кількості ВНЗ, яким було дозволено відкривати аспірантуру, забороні відкриття докторантур в українських ВНЗ (з 1956 р. по 1988 р.), обмеженні видання цільових направлень до докторантур провідних радянських ВНЗ у Москві, присудженні наукових ступенів через ВАК СРСР та ін.

Важливими для подальшого розгляду вважаємо проблеми, що пов'язані з оцінкою кількісних і якісних показників викладацького корпусу українських педагогічних інститутів у різні історичні проміжки з метою імплементації позитивного досвіду минулого в систему сучасної освіти України.

Література:

1. Льницький Р. Зміст підготовки аспірантів у вищих навчальних закладах України / Роман Льницький, Наталія Процишин // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – 2016. – № 2 (304) : Серія «Педагогічні науки». – С. 44-52.
2. Инструкция о порядке присуждения учёных степеней и присвоения учёных званий : Решение Высшей аттестационной комиссии. 4 апреля 1957 г. // Бюллетень Министерства высшего образования СССР. – 1957. – № 8. – С. 6-14.
3. Кузьменко Ю. В. Професорсько-викладацький склад педагогічних інститутів України (друга половина ХХ ст.) / Ю.В. Кузьменко // Педагогічний альманах : збірник наукових праць / КВНЗ «Херсонська академія неперервної освіти» ; редкол. : В. В. Кузьменко (голова) [та ін.]. – Херсон, 2017. – Вип. 35. – С. 253-259.
4. Народне господарство Української РСР в 1959 році. Статистичний щорічник. – К. : Державне статистичне видавництво, 1960. – 1423 с.
5. Народное образование СССР. Общеобразовательная школа. Сборник документов. 1917-1973 гг. // [А. А. Абакумов, Н. П. Кузин, Ф. И. Пузырев, Л. Ф. Литвинов]. – М. : «Педагогика», 1974. – 560 с.
6. О введении в действие нового Положения об аспирантуре при высших учебных заведениях и научно-исследовательских учреждениях: Приказ Министра высшего образования СССР от 25 ноября 1950 г. // Бюллетень Министерства высшего образования СССР. – 1950. – № 12. – С. 2-6.
7. О мерах по улучшению подготовки и аттестации научных и педагогических кадров : Постановление ЦК КПСС и Совета Министров СССР от 20 августа 1956 г. № 1174 / с изм. и доп., внесенными Постановлением ЦК КПСС, Совмина СССР от 18.01.1989 № 47 // Советская правда. – 1989. – № 11. – С. 30.
8. Положение об аспирантуре при высших учебных и научно-исследовательских учреждениях. Утверждено 31 июля 1962 г. с изменениями от 5 июня 1968 г. и 24 ноября 1971 г. – М., 1972. – 16 с.
9. Постановление ЦК КПСС и Совета министров СССР «О мерах по улучшению подготовки и использования научно-педагогических и научных кадров» от 13 марта 1987 г. № 327 // Собрание постановлений Правительства СССР. – 1987. – № 24. – С. 75.

10. Сидорчук Т. Г. Підготовка наукових та науково-педагогічних кадрів через аспірантуру в Україні (1920-і – 1970-і роки) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01 / Т. Г. Сидорчук ; Запорізький державний університет. – Запоріжжя, 1998. – 20 с.
11. Тверитникова О. Є. Удосконалення системи підготовки і атестації наукових та науково-педагогічних кадрів вищої кваліфікації для електротехнічної галузі України (1965-1980 рр.) / О. Є. Тверитникова // Питання історії науки і техніки. – 2015. – № 1 – С. 15-21.
12. Центральний державний архів вищих органів України та управління України, м. Київ. Ф. 166 Документи міжвідомчих установ, оп. 15. Спр. 3324. Зведений звіт педагогічних інститутів на початок 1961-1962 н/рік форма № 3-НК. – 79 арк.
13. Центральний державний архів вищих органів України та управління України, м. Київ. Ф. 166 Документи міжвідомчих установ, оп. 15. Спр. 9112. Зведені статистичні звіти Міністерства освіти УРСР за 1981 рік. – 87 арк.
14. Центральний державний архів вищих органів України та управління України, м. Київ. Ф. 166 Документи міжвідомчих установ, оп. 15. Спр. 9224. Зведені статистичні звіти Міністерства освіти УРСР за 1984 рік. – 87 арк.
15. Центральний державний архів вищих органів України та управління України, м. Київ. Ф. 166 Документи міжвідомчих установ, оп. 15. Спр. 9300. Зведені статистичні звіти Міністерства освіти УРСР за 1986 рік. – 89 арк.
16. Центральний державний архів вищих органів України та управління України, м. Київ. Ф. 166 Документи міжвідомчих установ, оп. 17. Спр. 52. Зведені звіти Міністерства народної освіти по педагогічних інститутах, педучилищах на початок 1989/90 навчального року. – 55 арк.

Кузьменко Ю. В.

ПОДГОТОВКА НАУЧНО-ПЕДАГОГИЧЕСКИХ КАДРОВ В УКРАИНЕ (1950-1980 ГГ.)

В статье проанализированы архивные материалы, касающиеся подготовки научно-педагогических кадров через аспирантуру в украинских высших учебных заведениях в 1950-1980 гг. Установлено, что основной формой наращивания научного потенциала в исследуемый период на Украине была аспирантура, поскольку с 1956 по 1988 г. был запрет на подготовку высококвалифицированного научного персонала через докторантуру на территории всех советских республик. Охарактеризованы нормативно-правовые документы того времени, в которых обозначены требования к учебному процессу аспирантов. Приведены статистические данные по количеству лиц, обучавшихся в аспирантуре в 80-х гг. в институтах Министерства образования УССР.

Ключевые слова: аспирантура, научные кадры, пединституты, кандидаты наук, доктора наук.

Kuzmenko Iul. V.

THE PROFESSIONAL PREPARATION OF SCIENTIFIC AND PEDAGOGICAL PERSONNEL IN UKRAINE (1950-1980)

The article analyzed archival materials relating to the training of scientific-pedagogical personnel through postgraduate studies in Ukrainian higher educational institutions in 1950-1980. It was established that the main form of building scientific capacity in the period studied was graduate, since 1956 till 1988 was banned by the preparation of the scientific staff through doctoral studies on the territory of all the Soviet Republics. It's underlined that the attempted targeted educational policy in the context of preparation of specialists of the highest qualification, continuous control and monitoring of qualitative and quantitative indicators of the teaching staff of the University, free education allowed to significantly to increase the rate of formation of scientific potential. The clarification of normative-legal documents of the time, which outlines requirements for teaching graduate students. There are some Ukrainian institutes of the Ministry of education where carried out training of scientific staff through graduate school. Provides statistics on the number of persons trained in graduate school in the 80 's. in pedagogical institutes. It's submitted by quantitative indicators of the actual issue of the postgraduate defending of dissertation holders on various branches of Sciences 1981. In 2006 was found that in the post-war period and up to the end of the 60-ies. educational policy was aimed at the formation

of the personnel of higher qualification in the Ukrainian SSR, but in 70-80-ies. educational policy was based on the inhibition of the growth of scientific potential in the Soviet Ukrainian Republic.

Key words: postgraduate, brainpower, pedagogical institutes, candidates of Sciences and doctors of Sciences.

УДК 37.012+910.1 (045)

Шоробура І. М.*

СТАНОВЛЕННЯ ШКІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

У статті висвітлюється проблема розвитку шкільної географічної освіти в Україні, яка є важливою складовою загальної історії педагогіки. Аналізуються проблеми вивчення географічних знань і можливі шляхи їх вирішення. Визначено, що елементи природознавчих знань уперше почали викладатись у школах у XVII ст. У XVIII ст. поступово формуються окремі елементи шкільної географічної освіти, зокрема перелік питань та ідей географічної науки, що входив до природознавства чи складав окремий предмет. З'ясовано, що протягом століття з'являлись і поступово вдосконалювались як перекладені, так і вітчизняні підручники з географії. Акцентовано, що у ХІІІ ст. створювались передумови для формування такого цілісного педагогічного явища, як шкільна географічна освіта.

Ключові слова: географія, освіта, шкільна географічна освіта, природознавча історія, становлення шкільної географічної освіти.

Утвердження державотворчих процесів в Україні потребує докорінних змін у галузі освіти. Досягти успіху в реформуванні сучасної школи допоможе ґрунтовне вивчення, об'єктивна оцінка, творче осмислення та впровадження кращих надбань української освіти й педагогіки з метою оптимального поєднання класичної спадщини минулого та сучасних досягнень наукової думки, органічного зв'язку її з вітчизняною історією, культурою та педагогічним досвідом. Історія шкільної географічної освіти є важливою складовою загальної історії педагогіки. Ознайомлення з її становленням уможливорює не тільки осмислення загальної картини її розвитку в Україні як цілісного багатогранного явища, але й створює умови для системного відтворення вітчизняного історико-педагогічного процесу. Повернення дослідників до розгляду попереднього розвитку науки є закономірним проявом основних тенденцій, що певною мірою можуть бути простежені у процесі її еволюції. Насамперед це прагнення знайти в минулому витoki провідних ідей сучасності, а також необхідність перегляду й переоцінки у світлі даних сучасної науки таких концепції і теорій, що раніше були неприйнятні.

Питання ретроспективного аналізу становлення географічної освіти розглядалися в роботах Е. Дурманенко, Я. Жупанського, Ф. Заставного, В. Корнева, М. Откаленко. Дослідження методичних прийомів навчання географії розкрито у працях Л. Паламарчук, А. Сиротенка, П. Тищенка, Г. Уварова та ін.

Мета статті – дати ретроспективний аналіз становлення шкільної географічної освіти в Україні.

Елементи географічних знань було запроваджено у зміст шкільної освіти в XVI – на початку XVII ст. До підручників-«азбуковників», крім азбуки і молитов, іноді включалися статті, які містили географічний матеріал – опис територій, природних умов життя людей. Географічні відомості черпалися з перших картографічних праць – «креслень» і пояснень до них – і з перекладених творів – «космографій», досить поширених на той час. Це було пов'язано зі зростанням вимог до освіти у зв'язку з розвитком різних галузей господарства країни і наук про природу, які почали посилено розвиватись.

Щодо українських земель, то у XVI-XVII ст. загальний рівень української культури

*© Шоробура І. М.